

OSOBA Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIĄ INTELEKTUALNĄ JAKO SPADKOBIERCA¹ CZĘŚĆ I

W tekście omówione zostały wstępne kroki, które należy podjąć w momencie śmierci osoby, po której się dziedziczy. Szczegółowo wskazano sposób odrzucenia spadku oraz sytuacje, gdy jest to najlepsza decyzja dla spadkobiercy z niepełnosprawnością intelektualną. Zaprezentowano także różnice w odpowiedzialności za długi spadkowe w zależności od rodzaju przyjęcia spadku – prostego albo z dobrodziejstwem inwentarza. Opisana została też procedura sporządzenia inwentarza, tak w formie wykazu, jak i spisu, ze wskazaniem, która jest bezpieczniejsza dla spadkobiercy z niepełnosprawnością intelektualną. Tekst zamyka omówienie instytucji otwarcia i ogłoszenia testamentu, która jest krokiem niezbędnym do uzyskania postanowienia o nabyciu spadku albo aktu poświadczania dziedziczenia na postawie testamentu. Tym aktom poświęcona zostanie część II.

Słowa kluczowe: odrzucenie spadku, dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza, wykaz inwentarza, spis inwentarza, otwarcie i ogłoszenie testamentu

Wprowadzenie

Jednym z najtrudniejszych momentów w życiu jest moment śmierci osoby nam najbliższej. Jesteśmy wtedy w rozpacz, a często także w szoku, jeśli śmierć była nagła. Mobilizujemy się jedynie do organizacji pogrzebu. Gdy już rozjedzie się rodzina po stypie, pograżamy się w żałobie. Skupiamy się na własnych uczuciach, żalu, tęsknocie, łzach. Niestety jest to z reguły również moment, gdy niezależnie od własnych emocji i słabości musimy załatwić wiele spraw urzędowych związanych z organizacją przyszełego życia, a także z zarządzaniem majątkiem, jeśli np. byliśmy na utrzymaniu osoby zmarłej, mieliśmy z nią wspólny majątek (dom, konto w banku, samochód itp.) lub po prostu dziedziczymy po zmarłym, z testamentu czy na podstawie ustawy. Sprawy te stają się bardzo istotne i wyjątkowo trudne, a konieczne do szybkiego przeprowadzenia, szczególnie jeśli umiera jedyny opiekun faktyczny (albo co gorzej prawny) osoby z niepełnosprawnością intelektualną, która pozostaje bez wsparcia innych członków rodziny i bez natychmiastowego dostępu do rodzinnego majątku, stanowiącego w całości masę spadkową.

¹ Stan prawny na 15 stycznia 2020 r.

Omówione zostaną kolejne etapy załatwiania spraw spadkowych, które trzeba przejść, by majątek ze zmarłego przeszedł w faktyczne użytkowanie spadkobiercy, a także kroki, jakie należy podjąć, gdy się chce uniknąć odziedziczenia spadku zadłużonego lub którego spadkobierca nie będzie w stanie utrzymać.

Odrzucenie spadku

Formalnie prawa i obowiązki majątkowe zmarłego (czyli jego zasoby majątkowe i długi) przechodzą na spadkobierców z chwilą śmierci spadkodawcy i to niezależnie od faktu, czy pozostawił on testament czy nie (art. 922 § 1 k.c.), spadek bowiem otwiera się w momencie śmierci spadkodawcy (art. 924 k.c.) i w tym samym momencie spadkobiercy go nabywają (art. 925 k.c.). Jednakże każdy spadkobierca ma prawo zadecydować, czy spadek w ogóle chce przyjąć, a jeśli tak – to w jakim stopniu chce odpowiadać za długi – czy w całej ich wysokości, czy tylko do wysokości odziedziczonych aktywów (art. 1012 k.c.). Zgodnie bowiem z art. 1015 § 1 k.c. w ciągu sześciu miesięcy od daty, w której spadkobierca dowiedział się, że został powołany do spadku po danym zmarłym (czyli najczęściej od daty jego śmierci), może on złożyć oświadczenie o odrzuceniu spadku, że nie chce w ogóle dziedziczyć po tym zmarłym, albo o przyjęciu spadku, przy czym przyjęcie spadku może mieć dwie formy: albo bez ograniczenia kwotowego odpowiedzialności za długi zmarłego (tzw. przyjęcie proste), albo z ograniczeniem tej wysokości (tzw. przyjęcie z dobrodziejstwem inwentarza). Jeśli spadkobierca nie złoży żadnego oświadczenia w tym przedmiocie w powyższym terminie, oznacza to, że przyjął spadek z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1015 § 2 k.c.).

Decyzja o przyjęciu albo odrzuceniu spadku jest bardzo ważna i powinna być przemyślana, gdyż nie można jej odwołać (art. 1018 § 2 k.c.), nie można jej też złożyć pod żadnym warunkiem ani z zastrzeżeniem terminu (art. 1018 § 1 k.c.). Także jeśli oświadczenie w tym przedmiocie zostało złożone pod wpływem błędu (np. co do kwestii, co wchodzi w skład masy spadkowej, ile spadkodawca pozostawił długów itp.) czy nawet groźby, wycofanie się z niego jest dość utrudnione, gdyż musi nastąpić przed sądem z jednoczesnym udowodnieniem zaistnienia owego błędu lub groźby oraz wskazaniem, jaką faktyczną decyzję w tym przedmiocie spadkobierca chce podjąć (art. 1019 § 1 k.c.). Pamiętać przy tym trzeba, że taki wniosek do sądu złożyć należy przed upływem roku od wykrycia błędu albo od ustania groźby (art. 88 § 2 k.c.).

Kiedy więc warto spadek odrzucić? Z pewnością wtedy, gdy spadkodawca nie zostawił po sobie żadnego majątku, tylko same długi. Co prawda, obecnie prawo chroni nas od dziedziczenia wyłącznie długów, jeśli tego nie chcemy – dlatego od 2015 r. zasadą jest dziedziczenie z dobrodziejstwem inwentarza, czyli dziedziczenie pasywów do wysokości aktywów masy spadkowej. Jednakże, jeśli taki spadek odrzucimy, to ustaje konieczność wykonywania pozostałych czynności przyjmowania spadku – występowanie o stwierdzenie nabycia spadku czy akt poświadczenia dziedziczenia, sporządzanie inwentarza, zgłaszanie spadku do urzędu skarbowego itp. W szczególności warto to zrobić w odniesieniu do członków rodziny, z którymi straciło się kontakt z powodu ich uzależnienia, bezdomności, przestępczości itp. Przykładowo, osoba z niepełnosprawnością intelektualną po-

rzucona przez rodziców alkoholików lub narkomanów, z którymi nigdy nie miała kontaktu, a którzy nie zostawili po sobie żadnego większego majątku, za to sporo długów i kilkoro dzieci, z którymi też nie utrzymuje stosunków, ma interes w odrzuceniu takiego spadku choćby po to, by nie być ciągnana po sądach.

Drugą sytuacją, w której warto rozważyć zasadność odrzucenia spadku, jest sytuacja, gdy długi spadkobiercy są bardzo wysokie, choć niższe od wartości masy spadkowej, jednak ta jest bardzo trudna do spieniężenia. Wyobraźmy sobie, że umiera przedsiębiorca, mający wielotysięczne długi wobec urzędu skarbowego i zakładu ubezpieczeń społecznych z tytułu prowadzonej przez siebie działalności. Pozostawia natomiast jedynie stare maszyny specjalistyczne do prowadzenia tej działalności, które co prawda mają olbrzymią wartość, jednak ze względu na ich wiek, zużycie i specjalizację do bardzo specyficznych zadań nie znajdują nabywcę. Spadkobierca z niepełnosprawnością intelektualną z pewnością nie będzie w stanie kontynuować działalności spadkodawcy, nie będzie go też stać na opłacenie długów, które ze względu na teoretyczną wartość odziedziczonych maszyn trzeba by spłacić w całości. Taki spadek lepiej odrzucić.

Jest jeszcze jeden przypadek, kiedy wbrew pozorom odrzucenie spadku może okazać się korzystne dla spadkobiercy i to nawet w sytuacji, gdy spadkodawca nie zostawił długów. Ma to miejsce wtedy, gdy pozostawiony przez niego majątek nie nadaje się do spieniężenia, a generuje bardzo wysokie koszty bieżące. Bazując na poprzednim przykładzie założmy, że owe maszyny stoją na wynajmowanej nieruchomości, za którą trzeba płacić comiesięczne koszty najmu, trzeba je ubezpieczać i robić przeglądy, a spadkobierca nie będzie ich ani użytkował, ani nie da rady sprzedać. Analogicznie będzie, gdy odziedziczy rozlatującą się nieruchomość, np. zabytkową, w której nie da się mieszkać, nikt jej nie chce kupić, a koszty remontu zgodnie z wymogami konserwatora zabytków przekroczą po wielokroć życiowy dochód spadkobiercy, w szczególności spadkobiercy z niepełnosprawnością intelektualną. Lepiej wtedy, by nie brał on takiego ciężaru na własne barki.

Podobnie warto rozważyć zasadność dziedziczenia dużego majątku, trudnego do spieniężenia, dziedziczonego od spadkobiercy niebędącego osobą najbliższą, a więc w sytuacji gdy spadkobierca będzie zobowiązany do opłacenia, często bardzo wysokiego, podatku spadkowego. Jeśli spadkobiercy nie stać na opłacenie takiego podatku z własnego majątku i nie będzie mógł w tym celu szybko sprzedać choćby części spadku, lepiej taki spadek odrzucić, niż narażać się na ściganie przez urząd skarbowy, który co prawda może taki podatek umorzyć, ale zależy to tylko od jego dobrej woli.

Konkludując należy uznać, że w przypadku spadku, który nie przyniesie spadkobiercy żadnego pożytku, a jedynie same kłopoty, warto go po prostu odrzucić. Pamiętać przy tym jednak trzeba, że spadkobiercę, który odrzucił spadek, traktuje się, jakby nie dożył jego otwarcia (art. 1020 k.c.), więc jego część dziedziczą osoby, które by dziedziczyły po spadkodawcy, gdyby ten spadkobierca nie żył. Najczęściej chodzi tu o dzieci. Jeśli dochodzimy do wniosku, że nie warto, byśmy sami dziedziczyli jakiś spadek, to także nasze dzieci takiego interesu mieć nie będą. Jeśli dzieci są dorosłe, to samodzielnie podejmują decyzję o przyjęciu albo odrzuceniu tego spadku, a ich sześć miesięcy na podjęcie tej decyzji biegnie od daty, gdy dowiedziały się o odrzuceniu spadku przez rodzica (a więc dowiedziały się o tym,

że są powołane do spadku). Bardziej skomplikowana sytuacja jednak wygląda, jeśli dziecko jest małoletnie albo ubezwłasnowolnione. Wtedy, żeby przedstawiciel ustawowy (rodzic albo opiekun) mógł odrzucić spadek, musi uzyskać zgodę sądu rodzinnego, gdyż jest to czynność przekraczająca zwykły zarząd. Wniosek do sądu rodzinnego należy złożyć jak najszybciej, by zgodę sądu uzyskać przed upływem owoych sześciu miesięcy na złożenie przedmiotowego oświadczenia. We wniosku do sądu należy dokładnie uzasadnić, dlaczego w interesie dziecka czy osoby ubezwłasnowolnionej nie leży odziedziczenie przedmiotowego spadku.

O zadbaniu w ten sposób o interesy małoletniego z niepełnosprawnością intelektualną albo dorosłego ubezwłasnowolnionego powinien pamiętać przede wszystkim opiekun prawny, który nie jest rodzicem, oraz sprawujący samotną opiekę drugi rodzic rozwiedziony albo nigdy niepozostający w związku małżeńskim ze zmarłym, oczywiście jeśli ten ostatni nie pozostawił majątku wartego dziedziczenia. Fakt konieczności odrzucenia spadku w imieniu dziecka albo dorosłego ubezwłasnowolnionego może bowiem umknąć opiekunowi, nawet jeśli jest rodzicem, gdyż on sam w takiej sytuacji najczęściej nie będzie dziedziczył (z wyjątkiem pozostawienia przez spadkodawcę testamentu odmiennej treści). Konieczne jednak jest złożenie tego oświadczenia w terminie sześciu miesięcy za podopiecznego, gdyż późniejsze odrzucenie spadku jest nieskuteczne, a przywrócenie terminu wymaga zgody sądu, którą ten wydaje w zasadzie jedynie w przypadkach losowych, a nie gdy uchybienie temu terminowi wynikało tylko z zapomnienia.

Warto mieć świadomość, że oświadczenie o odrzuceniu spadku może zostać uznane za nieskuteczne na wniosek wierzycieli spadkodawcy, jeśli nastąpiło z ich pokrzywdzeniem. Muszą oni jednak w takim przypadku złożyć wniosek do sądu w terminie sześciu miesięcy o nabyciu wiedzy o odrzuceniu spadku, nie później niż po upływie trzech lat od złożenia takiego oświadczenia przez spadkobiorcę (art. 1024 § 1 i 2 k.c.). Jednakże jeśli spadkobiorcą, który odrzucił spadek, jest osoba z niepełnosprawnością intelektualną, w szczególności jeśli chodzi o spadek od rodziców, którzy ją porzucili, albo od dalszych krewnych, o których istnieniu nie miała pojęcia, trudno sobie wyobrazić, by sąd uznał taką bezskuteczność odrzucenia za zgodną z zasadami współżycia społecznego.

Oświadczenie o odrzuceniu spadku składa się przed sądem własnego miejsca zamieszkania albo przed notariuszem, przy czym zarówno sąd, jak i notariusz zobowiązani są niezwłocznie przesłać je do sądu spadku, czyli sądu ostatniego miejsca zamieszkania spadkodawcy (art. 640 § 1 k.p.c.).

Oświadczenie o odrzuceniu spadku można złożyć ustnie albo na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 118 § 3 k.c.). Oświadczenie takie musi zawierać: 1) imię i nazwisko spadkodawcy, datę jego śmierci i ostatni adres zamieszkania; 2) tytuł powołania do spadku spadkodawcy składającego oświadczenie (testament albo ustawa); 3) treść oświadczenia; 4) wymienienie wszelkich wiadomych składającemu oświadczenie osób należących do kręgu spadkobiorców ustawowych; 5) wymienienie wszelkich testamentów, chociażby składający oświadczenie uważał je za nieważne, oraz danych dotyczących treści i miejsca przechowania testamentów; 6) do oświadczenia należy dołączyć akt zgonu spadkodawcy (art. 641 § 1–3 k.p.c.). Złożenie oświadczenia o odrzuceniu spadku przed notariuszem kosztuje 50 zł, przed sądem – 100 zł.

W przypadku osoby z widoczną niepełnosprawnością intelektualną może się zdarzyć, że sąd albo notariusz nie będą chcieli takiego oświadczenia przyjąć czy urzędnik poświadczyć ze względu na wątpliwości, czy osoba ta działa z rozważaniem. Warto się na takie trudności przygotować i umieć dokładnie wyjaśnić, na czym polega brak interesu w przyjęciu spadku, by sąd/notariusz/urzędnik nabrał przekonania, iż decyzja taka jest racjonalna i przemyślana. Oświadczenie to można też złożyć przez pełnomocnika, jednakże nie wystarcza w tym momencie pełnomocnictwo ogólne, musi to być pełnomocnictwo do tej czynności sporządzone na piśmie z podpisem urzędowo potwierdzonym albo notarialne, co oczywiście przy jego udzielaniu naraża mocodawcę z niepełnosprawnością intelektualną na takie same problemy praktyczne.

Oświadczenie o odrzuceniu spadku może być złożone też przed sądem w trakcie postępowania o nabycie spadku, jeśli nie upłynął jeszcze termin do jego złożenia (art. 640 § 2 k.p.c.).

Przyjęcie spadku

Także oświadczenia o przyjęciu spadku wprost, a więc bez ograniczenia odpowiedzialności za długi (art. 1031 § 1 k.c.), albo z dobrodziejstwem inwentarza, a więc z ograniczeniem odpowiedzialności za długi do wysokości masy spadkowej (art. 1031 § 2 k.c.), muszą być złożone przed sądem miejsca pobytu albo notariuszem, ustnie albo na piśmie z podpisem urzędowo poświadczonym (art. 1018 § 3 k.c.) i muszą zawierać te same elementy, co oświadczenie o odrzuceniu spadku (art. 640 § 1 k.p.c. i art. 641 § 1–3 k.p.k.), czyli w praktyce mogą generować te same trudności dla spadkobiercy z niepełnosprawnością intelektualną. Najprostsze może się więc okazać odstąpienie od składania jakiegokolwiek oświadczenia, co będzie skutkowało automatycznie dziedziczeniem z dobrodziejstwem inwentarza (art. 1015 § 2 k.c.).

Są jednak pewne sytuacje, gdy warto złożyć oświadczenie o przyjęciu spadku wprost. Będzie to wtedy, gdy spadkobierca dysponuje wiedzą, iż spadkodawca nie zostawił żadnych długów, pozostawił natomiast duży majątek składający się z licznych składników. Wtedy przyjęcie spadku wprost z pełną odpowiedzialnością za długi nie generuje żadnego ryzyka, bo tych długów po prostu nie ma, natomiast unika się konieczności i kosztów sporządzenia inwentarza. Jednakże oświadczenia takie warto składać jedynie posiadając stuprocentową pewność, że spadkodawca nie zostawił żadnych długów, albo że te długi są niewielkie i dużo niższe niż masa spadkowa.

Tak jak oświadczenie o odrzuceniu spadku, oświadczenie o prostym przyjęciu spadku może być złożone przed sądem własnego miejsca zamieszkania albo dowolnym notariuszem, którzy niezwłocznie przesyłają je do sądu spadku (art. 640 § 1 k.p.c.), jak też przed sądem w trakcie postępowania o nabycie spadku, o ile nie upłynął jeszcze termin do jego złożenia (art. 640 § 2 k.p.c.). Treść tego oświadczenia, jak i jego koszty są analogiczne do treści i kosztów oświadczenia o odrzuceniu spadku.

Jeśli spadek został przyjęty z dobrodziejstwem inwentarza, także w sposób dorozumiany, poprzez brak złożenia jakiegokolwiek oświadczenia, powinien

następnie zostać sporządzony inwentarz masy spadkowej, zawierający zarówno aktywa – zgodnie z ich wartością w chwili otwarcia spadku, a także długi – zgodnie z ich wysokością z chwili otwarcia spadku. Może to zostać zrobione na dwa sposoby: w formie wykazu inwentarza albo spisu inwentarza.

Do 2015 r. przy przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza sporządzenie spisu inwentarza przez komornika było obligatoryjne i generowało wysokie koszty. Odkąd ustawodawca uznał, że przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza ma być regułą, a nie wyjątkiem, uznał, że obarczanie praktycznie każdego spadkobiercy tymi kosztami byłoby zbyt obciążające, stąd przyjął zasadę dobrowolności sporządzenia inwentarza oraz wprowadził dość tanią formę wykazu inwentarza, który jest dokumentem prywatnym (trzeba jednak pamiętać, że do spadków otwartych przed wejściem w życie tej regulacji, czyli przed 17 października 2015 r., stosuje się przepisy obowiązujące w momencie śmierci spadkodawcy, czyli brak oświadczenia o sposobie przyjęcia spadku oznacza przyjęcie go wprost z pełną odpowiedzialnością za długi, a przyjęcie go z dobrodziejstwem inwentarza wprowadza obowiązek sporządzenia takiego inwentarza przez komornika).

Wykaz inwentarza

Wykaz inwentarza może sporządzić każdy spadkobierca. Mogą go sporządzić także spadkobiercy wspólnie (art. 1031¹ § 1 i 2 k.c.). Jak już wspomniano, w takim wykazie należy wymienić wszystkie składniki spadku, wskazując ich wartość w chwili śmierci spadkodawcy (np. nieruchomości, ruchomości, wysokość pieniędzy na rachunkach bankowych, kontach inwestycyjnych, w papierach wartościowych), a także wszystkie długi w wysokości na dzień śmierci spadkodawcy (art. 1031¹ § 3 k.c.). Taki wykaz można złożyć przed notariuszem, który sporządza z tego protokół, albo przed sądem – swojego miejsca zamieszkania, albo spadku (art. 636³ § 1 k.p.c.). Zarówno notariusz, jak i sąd miejsca zamieszkania przesyłają niezwłocznie wykaz inwentarza do sądu spadku (art. 636³ § 1 i 2 k.p.c.), a ten ogłasza publicznie (na tablicy ogłoszeń w sądzie i na stronie internetowej sądu) informację o złożeniu takiego wykazu (art. art. 636³ § 4 k.p.c., art. 368¹ § 1 k.p.c.). Z takim wykazem może zapoznać się każdy, kto ma w tym interes prawny (art. 368¹ § 3 pkt 1 k.p.c.), a więc przede wszystkim każdy wierzyciel danego spadkodawcy, który chce się dowiedzieć, z jakiego majątku będzie się mógł zaspokoić i kto go odziedziczył.

Sporządzenie wykazu inwentarza powoduje, że spadkobierca jest odpowiedzialny za wykazane w nim długi spadkodawcy do wysokości ujawnionych w nim aktywów. Jednakże jeśli w wykazie inwentarza podstępnie zostaną pominięte przedmioty należące do spadku (czyli zaniżone aktywa) albo uwzględnione nieistniejące długi (czyli zawyżone pasywa), ograniczenie to nie obowiązuje (art. 1031 § 2 k.c.). Co więcej, jeśli w wykazie omyłkowo pominię się jakieś aktywa lub pasywa, nie oznacza to, że za pominięte długi nie ponosi spadkobierca odpowiedzialności z pominiętych aktywów. Wtedy po prostu wykaz się uzupełnia (art. 1031¹ § 4 k.c.). Co więcej, jeśli wierzyciel, który po zapoznaniu się z wykazem inwentarza dojedzie do wniosku, że nie jest ujawniona jego wierzytelność albo że jest ona zaniżona, albo

że w wykazie są inne nieprawidłowości, może złożyć wniosek o sporządzenie spisu inwentarza przez komornika (art. art. 3681 § 3 pkt 2 k.p.c.).

Jak już wspomniano, sporządzenie wykazu inwentarza jest dobrowolne i nieobarczone żadnym terminem. Nie oznacza to, że jeśli wykaz inwentarza nie zostanie sporządzony, to spadkobiercy w ogóle nie odpowiadają za długi spadkowe, ani że odpowiadają za nie do ich pełnej wartości, niezależnie od wartości aktywów spadku. Jeśli spadkodawca zostawił jakiegokolwiek długi, to niesporządzenie przez spadkobierców wykazu inwentarza niesie za sobą jedynie ryzyko, że wierzyciele mający pisemne potwierdzenie ich wierzytelności (np. banki) sami wystąpią albo do sądu, albo bezpośrednio do komornika, o sporządzenie spisu inwentarza. Odpowiedzialność spadkobierców za długi będzie więc ostatecznie taka sama, jak przy sporządzeniu przez nich wykazu inwentarza.

Podobne zresztą też będą koszty samego inwentarza. O ile bowiem spadkobiercy wykaz sporządzają samodzielnie, a więc bezkosztowo, opłacają jednak notariusza za sporządzenie protokołu (maks. 200 zł), o tyle za spis inwentarza sporządzony przez komornika na wniosek strony pobiera się opłatę stałą 400 zł, a za wniosek złożony do sądu o sporządzenie takiego spisu przez komornika pobiera się opłatę stałą 100 zł.). Wydaje się jedynie, że wykaz inwentarza złożony bezpośrednio do sądu jest zwolniony z opłaty (ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych go bowiem nie przewiduje), trzeba jednak pamiętać, że samodzielnie składany do sądu wykaz musi być sporządzony na formularzu (art. 1031² § 1 k.c.), który można znaleźć na stronie Ministerstwa Sprawiedliwości.

Spis inwentarza

Spis inwentarza przez komornika warto wykonać, jeśli spadkobierca nie ma wiedzy o długach lub o majątku spadkodawcy. Można bowiem masę spadkową próbować ustalać samodzielnie, jednakże z pewnością dla komornika jest to łatwiejsze, gdyż wszystkie instytucje państwowe, a także banki muszą mu udzielić wszelkich informacji o istniejących pasywach i aktywach zmarłego. Także komornikowi łatwiej będzie wycenić ustalone aktywa. Z tego względu tak sporządzony spis inwentarza służyć będzie nie tylko wobec wierzycieli spadkodawcy, dla ustalenia wysokości odpowiedzialności spadkobiercy za odziedziczone długi, lecz także wobec urzędu skarbowego – przy zgłaszaniu odziedziczonych składników i ich wartości, a przede wszystkim wobec innych spadkobierców przy dziale spadku, jeśli będzie istniał między nimi konflikt nie tylko, jak go podzielić, ale także co do składu masy spadkowej i wartości poszczególnych składników. Spis inwentarza dokonany bowiem przez komornika ze wskazaną przez niego wartością bardzo trudno podważyć.

Z wnioskiem o sporządzenie spisu inwentarza warto więc wystąpić także wtedy, jeśli został sporządzony wykaz inwentarza przez innych spadkobierców, który dany spadkobierca po zapoznaniu się z nim (np. w sądzie) uznał za niepoprawny. W innym bowiem wypadku będzie odpowiadał za długi zgodnie z tym wykazem i nie może się bronić, że nie znał jego treści (art. 1031³ § 1 k.c.), ani że się z nim nie zgadza. Jeśli natomiast zostanie sporządzony spis inwentarza, to nawet jeśli jest odmienny do złożonego uprzednio wykazu inwentarza – spłata

długów następuje na podstawie spisu (art. 1031³ § 2 k.c.). Z wnioskiem o wykonanie spisu inwentarza warto też, by występowała osoba, która co prawda nie jest spadkobiercą testamentowym, ale przysługuje jej prawo do zachowku, w szczególności jeśli w rodzinie istnieje konflikt i można mieć realną obawę, że spadkobiercy będą chcieli zaniżyć wartość spadku po to, by zmniejszyć wysokość ewentualnego zachowku. Także w tym wypadku wykonany przez komornika spis inwentarza będzie mógł być wykorzystany do udowodnienia składników masy spadkowej i ich wartości w przyszłym postępowaniu o zachówek.

Jak już wspomniano, wniosek o sporządzenie spisu można złożyć do sądu spadku (art. 637 § 1 k.p.c.), który wydaje postanowienie w tym zakresie i przekazuje zadanie do wykonania komornikowi. Można też taki wniosek złożyć bezpośrednio do komornika (art. 637¹ § 1 k.p.k.), który informuje o tym sąd, a ten wydaje postanowienie w tym przedmiocie. Jeśli przypadkiem sąd odmówi wydania w takim przypadku postanowienia o sporządzeniu spisu, spis wykonany przez komornika ma walor wykazu inwentarza (art. 637¹ § 2 k.p.c.).

Sąd natychmiast zarządza ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza na tablicy ogłoszeń i stronie internetowej (art. 637 § 3 k.p.k.). Wszyscy spadkobiercy, uprawnieni do zachowku, zapisobiercy, a także wierzyciele mający pisemne potwierdzenie swojego długu mogą brać udział w dokonywaniu spisu inwentarza, w tym przede wszystkim mogą zgłaszać przedmioty należące do spadku oraz długi spadkowe (art. 637¹ § 4 k.p.c.). O terminie dokonania spisu inwentarza komornik zawiadamia wnioskodawcę, spadkobierców, zapisobierców windykacyjnych oraz wykonawcę testamentu, jego dozorcę, kuratora lub przedstawiciela tymczasowego, jeśli zostali ustanowieni (art. 367⁷ k.c.p.). Spis majątku ruchomego spadku sporządza się w formie protokołu w obecności dwóch świadków powołanych przez komornika (art. 638⁸ § 5 k.p.c.). Ruchomości i nieruchomości zamieszczone w spisie inwentarza pozostawia się w posiadaniu osób, u których się znajdowały w momencie spisu (art. 638¹⁰ § 1 k.p.c.). W spisie wskazuje się także rzeczy i prawa sporne (art. 638⁸ § 4 k.p.c.).

Po wykonaniu spisu inwentarza, komornik przesyła go sądowi spadku (art. 638¹² k.p.c.), który wydaje zarządzenie o ogłoszeniu informacji o jego sporządzeniu na tablicy ogłoszeń i na stronie internetowej. Ze spisem inwentarza może się zapoznać, podobnie jak z wykazem inwentarza, każda osoba, która ma w tym interes prawny. Jeśli ujawni ona, że nie wszystkie składniki (tak aktywne, jak i pasywne) masy spadkowej zostały umieszczone w spisie, może wnioskować do sądu o jego uzupełnienie (art. 638¹¹ k.p.c.). Jeżeli po sporządzeniu spisu inwentarza zachodzi wątpliwość, czy zostały w nim zamieszczone wszystkie przedmioty należące do spadku i przedmioty zapisów windykacyjnych lub czy zamieszczone w spisie inwentarza długi spadkowe istnieją, sąd spadku z urzędu lub na wniosek może nakazać spadkobiercom złożenie: 1) oświadczenia, że żadnego przedmiotu spadkowego nie zataili ani nie usunęli oraz że nie podali do spisu inwentarza nieistniejących długów; 2) wykazu przedmiotów spadkowych nieujawnionych w spisie inwentarza, jakie im są wiadome, z podaniem miejsca przechowania ruchomości i dokumentów dotyczących praw majątkowych, jak również z wyjaśnieniem podstawy prawnej tych praw; 3) zapewnienia, że złożone oświadczenie lub wykaz są prawidłowe i zupełne (art. 655 § 1 k.p.c.). W razie

niedopełnienia tych obowiązków albo odmowy odpowiedzi na pytanie odnośnie do nieujawnionych składników masy spadkowej, sąd może zastosować wobec spadkobierców środki przymusu (art. 660 § 1 k.p.c.).

Dla spadkobiercy z niepełnosprawnością intelektualną, który odziedziczył z dobrodziejstwem inwentarza (choćby wobec braku oświadczenia w tym przedmiocie) wspólnie z innymi osobami majątek zawierający zarówno aktywa, jak i pasywa, skorzystanie ze spisu inwentarza sporządzonego przez komornika może okazać się najbezpieczniejsze i najbardziej dogodne. Wniosek do sądu oraz do komornika o sporządzenie takiego spisu składa się bowiem pisemnie (można listownie), nikt więc nie podważy z powodu niepełnosprawności intelektualnej wnioskodawcy (o której po prostu nie będzie wiedział) ani przedmiotowego wniosku, ani tym bardziej samego spisu. Ze spadkobiercy zostanie natomiast zdjęta i konieczność ustalania oraz wyceny majątku czy długów, jak również będzie miał gotowy dowód zarówno dla urzędu skarbowego, jak i dla pozostałych spadkobierców przy późniejszym dziale spadku. Unika się w tym wypadku wszystkich praktycznych problemów ze składaniem wykazu inwentarza przed notariuszem czy nawet w sądzie (bo nie trzeba samemu wypełniać formularza, a przede wszystkim ustalać i wyceniać majątku).

Ze spisu, a także z wykazu inwentarza może w praktyce bezpiecznie zrezygnować tylko ten spadkobierca z niepełnosprawnością intelektualną, który odziedziczył spadek co prawda z dobrodziejstwem inwentarza (bo nie złożył żadnego oświadczenia w przedmiocie przyjęcia spadku), ale ma pewność, że do spadku nie weszły żadne długi, jest jedynym spadkobiercą albo nie ma konfliktu z innymi spadkobiercami, którzy zadbają uczciwie także o jego interesy i pomogą wypełnić odpowiednie dokumenty do urzędu skarbowego.

Podobnie jak przy wykazie inwentarza, także na sporządzenie spisu inwentarza nie ma określonego terminu. Jednakże można się zasadnie spodziewać, że sąd wyda postanowienie w tym przedmiocie dopiero po ustaleniu listy spadkobierców, czyli po wydaniu postanowienia o nabyciu spadku albo aktu poświęcenia dziedziczenia. Jeśli jednak dziedziczenie odbywa się na podstawie testamentu, pierwszym krokiem musi być jego otwarcie i ogłoszenie.

Otwarcie i ogłoszenie testamentu

Osoba, u której znajduje się testament (albo dokument potwierdzający treść testamentu ustnego – art. 654 k.p.c.), jest obowiązana złożyć go w sądzie spadku, gdy dowie się o śmierci spadkodawcy. Może ona też testament w celu jego otwarcia i ogłoszenia złożyć u dowolnego notariusza (art. 646 § 1 k.p.c.). Jeśli osoba ta uchyla się od spełnienia tego obowiązku, sąd, po jej wysłuchaniu, może jej nakazać złożenie testamentu w określonym terminie, a nawet ukarać ją grzywną (art. 647-648 k.p.k. i art. 646 § 2 k.p.c.).

Za sporządzenie protokołu otwarcia i ogłoszenia testamentu przez notariusza pobiera się takse w wysokości do maksymalnie 50 zł. Czynność ta przed sądem jest zwolniona z opłaty sądowej.

O terminie otwarcia i ogłoszenia testamentu nie zawiadamia się zainteresowanych, jednakże mogą oni być obecni przy tej czynności (art. 649 § 2 k.p.c.).

Niezależnie od tego, czy otwarcia i ogłoszenia testamentu dokonuje sąd czy notariusz, sporządza się z tego protokół, w którym opisuje się jego stan zewnętrzny oraz wymienia się jego datę, datę złożenia i osobę, która testament złożyła, a na testamencie zamieszcza się datę otwarcia i ogłoszenia (art. 651 k.p.c., art. 95d ustawy prawo o notariacie). Jeśli otwarcie i ogłoszenie testamentu nastąpiło u notariusza, niezwłocznie przesyła on sądowi spadku protokół z tej czynności (art. 652 k.p.c.). Gdy złożono kilka testamentów jednego spadkodawcy, otwiera się i ogłasza wszystkie, a na każdym z nich czyni się wzmiankę o innych (art. 650 k.p.c.). Testament wraz z protokołem otwarcia i ogłoszenia przechowuje się w sądzie spadku albo u notariusza, gdzie został otwarty i ogłoszony, chyba że sąd spadku zażąda jego przekazania (art. 653 k.p.c.).

Co prawda, jak wskazano, zasadą w polskim prawie jest, że nikt nie uczestniczy w otwarciu i ogłoszeniu testamentu, jednakże o czynności tej sąd spadku albo notariusz zawiadamia w miarę możliwości osoby, których rozrządzenia testamentowe dotyczą (czyli spadkobierców testamentowych i zapisobierców, ewentualnie osoby, polecenia do których zawiera testament) oraz wykonawcę testamentu, tymczasowego przedstawiciela i kuratora spadku, jeśli zostali powołani, tak by mogły wystąpić o stwierdzenie nabycia spadku albo wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 652 k.p.c.). Jeśli spadkobierca jest w posiadaniu testamentu i zna jego treść, to może go złożyć do sądu albo notariusza od razu z wnioskiem odpowiednio o stwierdzenie nabycia spadku albo o wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia. Wtedy czynność otwarcia i ogłoszenia testamentu jest po prostu czynnością wstępną w ramach rozpatrywania tego wniosku. Jeśli jednak spadkobierca (zapisobierca) nie miał wiedzy o testamencie albo jego treści i swoim powołaniu do spadku, wniosek o stwierdzenie nabycia spadku albo wydanie aktu poświadczenia dziedziczenia składa po otrzymaniu informacji z sądu albo notariusza, że jest spadkobiercą albo zapisobiercą po spadkodawcy, którego testament został otwarty i ogłoszony. W takim przypadku termin do odrzucenia albo przyjęcia spadku biegnie od otrzymania informacji od sądu albo notariusza.

Postanowieniu i nabyciu spadku oraz aktowi poświadczenia dziedziczenia, czyli najważniejszym dokumentom w postępowaniu spadkowym, potwierdzającym wszystkie uprawnienia i obowiązki spadkobierców, zapisobierców i innych osób wymienionych w testamencie, poświęcony zostanie kolejny tekst z tego cyklu.

Akty prawne

Ustawa Kodeks cywilny z 23 kwietnia 1964 r., tekst jednolity. Dz.U. 2018 poz. 1025 z późn. zm.

Ustawa Kodeks postępowania cywilnego z 17 listopada 1964 r., tekst jednolity. Dz.U. 2019 poz. 1460 z późn. zm.

Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych z 28 lipca 2005 r., tekst jednolity. Dz.U. 2019 poz. 785 z późn. zm.

Ustawa o komornikach sądowych z 22 marca 2018 r. Dz.U. 2018 poz. 771 z późn. zm.

Ustawa o kosztach komorniczych z 28 lutego 2018 r., tekst jednolity Dz.U. 2019 poz. 2363.

Ustawa prawo o notariacie z 14 lutego 1991 r., tekst jednolity. Dz.U. 2019 poz. 540 z późn. zm.

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z 28 czerwca 2004 r. w sprawie maksymalnych stawek taksy notarialnej, tekst jednolity. Dz.U. 2018 poz. 272.

Literatura

- Kaltenbek-Skarbek, L., Żurek, W. (2016). *Prawo spadkowe*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kordasiewicz, B. (2006). Przyjęcie i odrzucenie spadku. *Studia Prawa Prywatnego*, 2.
- Kordasiewicz, B. (2015). *Prawo spadkowe. System prawa prywatnego*. Warszawa: Beck.
- Kornatowska, M. (2016). Wykaz inwentarza – nowa instytucja w polskim prawie spadkowym. *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, 8.
- Skowrońska-Bocian, E. (2010). *Nowelizacja prawa spadkowego. Komentarz*. Warszawa: LexisNexis.
- Skowrońska-Bocian, E. (2018). *Prawo spadkowe*. Warszawa: Beck.
- Stempniak, A. (2007a). Postępowanie w sprawach o ogłoszenie testamentu, część I. *Monitor Prawniczy*, 1.
- Stempniak, A. (2007b). Postępowanie w sprawach o ogłoszenie testamentu, część II. *Monitor Prawniczy*, 2.
- Stempniak, A. (2012a). Spis inwentarza – wybrane aspekty postępowania, część I. *Monitor Prawniczy*, 5.
- Stempniak, A. (2012b). Spis inwentarza – wybrane aspekty postępowania, część II. *Monitor Prawniczy*, 6.

PEOPLE WITH INTELLECTUAL DISABILITIES AS HEIRS PART 1

Abstract

The article discusses the first steps that need to be taken once a testator has died. It details how to refuse an inheritance and lists situations when this is the best decision for an heir with intellectual disability. It also presents differences in liability for inheritance debts depending on how an inheritance is accepted: through simple inheritance or with the benefit of an inventory. Moreover, it describes the procedure of compiling an inventory, both a full inventory and an inventory list, showing which option is safer for an heir with intellectual disability. The article concludes with a discussion of will opening and reading, which is a necessary step to obtain a court confirmation of inheritance acquisition or a deed of succession certification. These will be discussed in Part 2.

Keywords: refusal of inheritance, inheritance with the benefit of an inventory, inventory list, full inventory, opening and reading of the will